

Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısından XIX. Yüzyılın İlk Yarısına Kadar Hırka-i Saadet Merasimleriyle İlgili Bazı Tespitler*

*Some Findings Regarding Hırka-i Saadet Ceremonies From
the Second Half of the XVIII Century to the First Half of the
XIX Century in the Light of Ottoman Archive Documents*

NAHİDE ŞİMŞİR**

öz

Topkapı Sarayı'ndaki Hırka-i Saadet Odası'nda her yıl Hırka-i saadet merasimleri yapılmıştır. Merasim için her ramazan ayının on ikisinde Hırka-i saadet ve diğer emanetler Revan Köşkü'ne taşınmış ve Hırka-i Saadet Odası'nın tozları alınıp, duvarları gül suyuna batırılmış süngerler ile silinmiştir. Ramazan ayının on beşinci günü de Hırka-i Saadet Odası'nda Hz. Muhammed'in hırkası dinî bir merasimle ziyaret edilmiştir. Merasim özetle şöyle yapılmıştır; ramazanın on beşinde sabah namazından iki saat önce padişah, Has Odalılar ile birlikte Hırka-i Saadet Odası'na gitmiştir. Hırka-i saadetin gümüşten yapılmış yaldızlı büyük sandukası gümüş sehpa üzerinden alınmış ve yedi adet değerli işlemeli kadife bohçaları çözülmüş ve iki kanatlı altından yapılmış anahtarı padişah'ta bulunan altın çekmece açılmıştır. Aynı zamanda bütün has odalılar birinci ve ikinci imam olan Has Oda imamı ve sesi güzel müminler aralıksız Kur'an-ı Kerim okurken, önce halife ve sonra işaret ettiği kişiler tarafından ziyaret ve teslim edilmiştir. Merasim sonunda yine padişah tarafından Sanduka-i saadet içinde muhafaza altına alınmıştır. Hırka-i saadet merasiminin yapıldığı gün, yeniçerilere de baklava verilmesi adettir. Hırka-i saadet töreni esnasında yeniçerilerin yapmış olduğu saygısızlık ve halka eziyet etmeleri, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının sebeplerinden biri sayılmıştır. Hırka-i saadet merasimi, bu merasime katılanlar, kutsiyet atfedilen Hırka-i saadet suyunun dağıtımı vb. ile

* Makale geliş tarihi: 28 Kasım 2024, kabul tarihi: 25 Nisan 2025, araştırma makalesi. 

** Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Balıkesir/Türkiye, nsimsir@balikesir.edu.tr, ORCID 

ilgili Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde XVIII. ve XIX. yüzyıla ait bugüne kadar yayımlanmamış defter ve belgeler bulunmaktadır.

Çalışmamızda yayımlanmamış arşiv kayıtları, Osmanlı kronikleri ve araştırma-inceleme eserleri ışığında hem Hırka-i saadet merasimine yansıyan Osmanlı teşrifat üyeleri, adabı ve görevlerini, hem de törenlerinin icrası ve anlamı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hırka-i Saadet Suyu Defterleri, Merasim, Hilat Defterleri

ABSTRACT

The Hırka-i Saadet (*The Mantle of Felicity* - The Mantle of Prophet Mohammed) Room in Topkapı Palace was cleaned by the *Enderunits* every year on the 12th of Ramadan, and the Hırka-i Saadet and other relics were carried to the Revan Mansion. The dust of the Hırka-i Saadet Room was removed and the walls were wiped with sponges dipped in rose water. On the 15th day of Ramadan, the Mantle was visited in the Hırka-i Saadet Room with a religious ceremony. On the 15th of Ramadan, 2 hours before the morning prayer, the sultan would enter the Hırka-i Saadet Room together with the privy servants. He would take the large gilded chest of Hırka-i Saadet, made of silver, from the silver table, open it with the golden key under the protection of the sultan, untie the 7 precious embroidered velvet bundles, and open the golden drawer with the two-winged key made of gold. At the same time, while the imam of the Privy Chamber, who was the first and second imam, and the believers with beautiful voices recited the Holy Qur'an continuously, all the has rooms were visited and delivered first by the caliph and then by the people he pointed out. At the end of the ceremony, it was again placed in the chest of honour by the sultan. On the day of the ceremony, it was customary to give baklava to the janissaries. The disrespect shown by the janissaries during the ceremony and their persecution of the public was considered one of the reasons for the abolition of the Janissary Corps. The Ottoman Archives of the Directorate of State Archives of the Presidency of the Republic of Türkiye contains unpublished notebooks and documents from the eighteenth and nineteenth centuries regarding the ceremony of the Hırka-i Saadet, the participants in this ceremony, the distribution of the water of the Hırka-i Saadet, which is considered to be sacred.

In our article, in the light of archival records, Ottoman chronicles and research works that have not been published so far, both the Ottoman protocol and etiquette reflected in the Hırka-i Saadet ceremony, and the performance and meaning of the ceremonies will be compared and evaluated.

Keywords: Hırka-i Saadet Water Books, Ceremony, Hilat Books.

Giriş

HZ. MUHAMMED'İN, günümüze ulaşan iki hırkası bulunmaktadır. Osmanlı H devrinden itibaren bunlardan biri Hırka-i Saadet diğeri Hırka-i Şerif olarak isimlendirilmiştir. İlki ile ilgili resmî ikincisi ile ilgili ise protokole bağlı olmayan ramazan ayının ikinci yarısında yapılan bir ziyaret merasimi bulunuyordu.

Hırka-i Saadet

Hz. Muhammed'in, Ka'b b. Zühayr'e yazdığı bir kaside karşılığı hediye etmiş olduğu hırka, Hırka-i saadet olarak anılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) Mısır'ı fethi ile birlikte, Mekke şerifi tarafından diğer kutsal emanetler ile birlikte padişaha takdim edilmiş ve İstanbul'a gönderilmiştir.¹ Kutsal emanetler, Topkapı Sarayı'nda Has Oda içinde korunmuş, bu daireye Hırka-i Saadet Dairesi ve burada yapılan törenlere de Hırka-i saadet törenleri denilmiştir.² XVII. yüzyıldan itibaren padişahın uygun göreceği bir günde devlet erkânı ve şeyhlerin davet edildiği sade törenler yapılmaya başlamıştır.³ Hırka-i saadet törenleri ile ilgili ilk bilgiler II. Mustafa (1695 -1703) devrine rastlanmaktadır. XVIII. yüzyıldan itibaren resmî devlet törenleri arasında "Hırka-i Saadet Resm-i Âlisi" yer almaya başlamıştır. Törene kimlerin katılacağı belirlenip, deftere kaydedilmiş, törene katılacaklara davetiyeler gönderilmiştir. Törene kimlerin katılacağı belli olduğu gibi törende kalıplaşmış bir protokol düzeni de uygulanmıştır. Törenin günü genellikle ramazan ayının ortalarına tarihlenmekte ise de padişah kararı ve çeşitli sebepler ile farklı tarihlerde de gerçekleşmiştir.⁴

Hırka-i şerif tabiri Hz. Muhammed'in vefatından önce Hz. Ömer (ö. 644) ve Hz. Ali'ye (ö. 661) teslim etmiş olduğu, kendisini ziyaret etmeyi çok isteyen fakat yaşlı annesinden dolayı bunu gerçekleştiremeyen Veysel Karanî'ye verilmesini vasiyet etmiş olduğu hırkasına verilen isimdir. Veysel Karanî'nin ölümü (657) ile ailesine intikal etmiştir. Sultan I. Ahmed'in (1603-1617) isteğiyle İstanbul'a gelen aile fertleri İstanbul'da Fatih civarında Yavuzselim'de bir evde kalmışlardır. Hırka-i şerifi önce evlerinde sonra da özel bir hücrede muhafaza etmişler ve ramazan aylarında ziyarete açmışlardır (1780). Bu oda 1812'de yenilenmiş, 1851'de Hırka-i Şerif Camii yapılmış, burada muhafaza edilip, ramazan aylarında ziyarete açılmaya

¹ Selânîkî Mustafa Efendi, *Târih-i Selânîkî*, C. I, haz. Mehmet İpşirli, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1999), s. 243; Feridun Emecen, *Zamanın İskenderi, Şarkın Fatihi Yavuz Sultan Selim*, I, (İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2011), s. 192-194; Feridun Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi* (1300-1600), (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2019), s. 219-232.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1988), s. 32; Tahsin Öz, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Emânet-i Mukaddese*, (İstanbul: Akgün Matbaası, 1953), s. 25; Hilmi Aydın, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler*, (İstanbul: Numune Basımevi, Basım Yılı Yok), s. 17. Has Oda ile ayrıntılı bilgi için Sevgi Ağca Diker, *Osmanlı Saray Teşkilâtında Has Oda*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, Kasım 2021), muhtelif sayfalar.

³ İzzî Süleyman Efendi, *İzzî Tarihi*, Haz. Ziya Yılmaz, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2019), s. 447-448; Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, Haz. Tahir Güngör, (İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2019), C. I, s. 57, 616, 669-70, 721, 797-798; 2. Cilt, s. 1063-1064, 1103-1104, 1136-1137, 1172-1173; *Şem'dânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'it-Tevârih* Haz. M. Münir Aktepe, (İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları 1981), s. 29; Zeynep Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devlet Teşrifatında Hırka-i Şerif Ziyareti", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 16, (1998), s. 39; Ahmet Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", *Antikçağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, ed. Coşkun Yılmaz, (İstanbul: İSAM yayınları, 2015), III/2, s. 417- 418; Ahmet Önal, "Osmanlı Saray Merasimlerinde Mukaddes Emanetler ve Hırka-i Saadet Dairesi", *500. Yılında Mukaddes Emanetler Yaşayan Mirasımız*, (İstanbul: Kültür Sanat Basımevi, 2017), s. 118-121.

⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı* s. 325; Raphaela Lewis, *Osmanlı Türkiye'sinde Gündelik Hayat*, Çev. Mefkûre Poroy, (İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1973), s. 127; Zeynep Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devlet Teşrifatında Hırka-i Şerif Ziyareti", s. 38; Dündar Alıkcı, *İmparatorluk Seremonisi*, (İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları, 2004), s. 139-141. Sevgi Ağca Diker, *Osmanlı Saray Teşkilâtında Has Oda*, s. 127-129.

başlanmıştır. Osmanlı devlet erkânı Hırka-i saadeti ziyaretten sonra serbest olarak camiye gelmiş ve hırkayı ziyaret etmişlerdir.⁵

Hırka-i Saadet Töreni

Topkapı Sarayı'ndaki Hırka-i Saadet Odası her sene ramazan ayının on ikisinde Enderunlular tarafından temizlenir, Hırka-i saadet ve diğer emanetler Revan Köşkü'ne taşınırdı. Hırka-i Saadet Odası'nın tozları alınır, duvarları gül suyuna batırılmış süngerler ile silinirdi. Ramazan ayının on beşinde sabah namazından iki saat önce padişah, Has Odalılar ile birlikte Hırka-i Saadet Odası'na girerdi. Hırka-i saadetin gümüşten yapılmış yaldızlı büyük sandukasını gümüş sehpa üzerinden alarak, padişahın korumasındaki altın anahtar ile açar, yedi adet değerli işlemeli kadife bohçaları çözer, iki kanatlı altından yapılmış anahtarı padişahta bulunan altın çekmeceyi açardı. Bütün Has odalılar birinci ve ikinci imam olan Has Oda imamı ve sesi güzel müminler aralıksız *Kur'an-ı Kerim* okunurken önce halife ve sonra işaret ettiği kişiler tarafından ziyaret ve teslim edilir, sonunda yine açılıştaki merasimle⁶ padişah tarafından sanduka-i saadet içinde muhafaza altına alınırdı.⁷

Hırka-i Saadet/Şerif Suyu

Çağdaş gözlemciler, Hırka-i saadet törenleri için nisan ayından itibaren kilerde görevli içoğlanları tarafından yağmur sularının biriktirildiğini kaydetmişlerdir.⁸ Hz. Muhammed'in hırkası, bu su ile ıslatılmış ve küçük şişelere konulup önemli kişilere değerli armağan olarak gönderilmiştir. Şişedeki su kutsal bir iksir gibi saklanmış, ateşli hastalara ilaç diye içirilmiş, hatta ölüm döşegindeki hastaların ağzına akıtılmış ve kutsiyetine inanılmıştır.⁹ Bu konu ile ilgili zengin bir literatür bulunmaktadır.¹⁰

5 Mustafa S. Küçükbaşçı, "Dünden Bugüne Mukaddes Emanetler", *500. Yılında Mukaddes Emanetler Yaşayan Mirasımız*, (İstanbul: Kültür Sanat Basımevi, 2019), s. 50-67.

6 Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi* (İstanbul: Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, 1999), s. 661; Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi*, I, (İstanbul: Üçdal Yayınları, 1966), s. 564-565.

7 Nuran Atasoy, "Hırka-i Saadet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. XVII, 1998, s. 374-377; Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun* (Çev. A. Berktaş), (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1996), s. 17; Ahmet Önal, "Osmanlı Saray Merâsimlerinde Mukaddes Emanetler ve Hırka-i Saâdet Dairesi", *500. Yılında Mukaddes Emanetler Yaşayan Mirasımız*, (İstanbul: Kültür Sanat Basımevi, 2019), s. 118-127; Süleyman Beyoğlu, "Osmanlılar ve Mukaddes Emanetler", *Yeni Türkiye*, C. XXXIV, (701 Özel Sayı), 2000, s. 79.

8 Kiler koğuşu ağalarının nisan ayında yağın yağmurları temiz ve özel bir kapta biriktirip dualar okuyarak padişaha sunmuş oldukları suya nisan suyu ismi verilmiştir. Kiler koğuşu ağaları bu hediyeleri karşılığında padişah tarafından verilen bahşişler ile ilgili bakınız: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, evrak (TSMA, e), 64/17; BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, defter (TSMA.d.), no. 2352; BOA, Maliyeden Müdevver defterler (MAD).d., no. 2435.

9 Ali Ufkî Bey (Albertus Bobovius), *Saray-ı Enderun, Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, (Çev. Türkiş Noyan), (İstanbul: Kitap Yayınları, 2013), s. 60.

10 Bu rivayet Mevlâna türbesinde, bir Nisan taşı geleneği ile özdeşdir. Nisan taşı İlhanlı Hükümdarı Ebu Said Bahadır Han (1305-1335/hükümdarlığı: 1317-1335) tarafından yaptırılmış ve Mevlevi Dergâhına hediye olarak gönderilmiştir. Nisan yağmurları bu tas içinde toplanmış ve Mevlâna'nın sarığının ucu suya batırıldıktan sonra ziyaretçilere dağıtılmıştır. Ayrıca kurak geçen senelerde tarlalara Nisan tasına toplanmış olan bu suyun serpiştirildiği de rivayet edilmektedir. Nisan Taşı hâlen söz konusu türbede ziyarete açıktır. M. Zeki Oral, "Nisan Taşı", *Z Dergi*, C. 2, (Güz 2017), s. 70-71. Bu konudaki bilgi ve katkısı için Sayın Kemal Gurulkan'a teşekkür ederim.

Hırka-i saadetin eteği ziyaretler esnasında, içi su dolu bir kazana batırılır, sonra bu su şişelere doldurulup mühürlü olarak kapatılırdı. Hırka-i saadet merasiminde olduğu gibi nakışlı ve nakışsız şişelere doldurulan bu su hanım sultan ve devlet ricaline protokole uygun olarak gönderilmiştir. Hırka-i saadetin su ile temizlenmesi ile ilgili sembolik tören de zamanla ve kutsal emanetlerin zarar görmemesi için değişmiş ve onlara yaraşır bir saygı ile günümüze kadar korunup, ulaşması temin edilmiştir.¹¹ II. Mahmud (1808-1839) bu âdeti kaldırmış, yerine padişah önündeki Hırka-i saadet bohçasına, etrafı yazılı tülbendi sürmüş ve herkese bizzat vermiştir.¹²

Hırka-i Saadet Merasimleri İle İlgili Vesikalar

Topkapı Sarayı'ndaki Hırka-i saadet merasiminin bir parçası olan Hırka-i saadetin su ile temizlenmesi merasiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir dizi defter bulunmaktadır. Bu defterler merasim sonucu olan Hz. Muhammed'in hırkasının suyunun şişelenip hangi hanım sultan ve hangi devlet ricaline gönderilmiş olduğunu göstermektedir.¹³ Bu defterler genel olarak Osmanlı Arşivi'nde "Hırka-i Mai-i Şerif Tevzii (dağıtım)" defterleri olarak kaydedilmiştir. Yukarıda açıklandığı üzere Hırka-i şerif ile Hırka-i saadet aslında Hz. Muhammed'e ait iki farklı hırkanın ismidir. Bu ayrıntının dışında bu konu ile ilgili defter tipleri ve içerikleri de oldukça önemlidir.

Doğrudan doğruya Hırka-i saadet suyu ile ilgili Osmanlı Arşivi'ndeki defter ve belgeler şöyledir:

Hırka-i şerif suyu tevzii defterleri, Hırka-i şerif suyu getirenlere verilen hitlatları havi defterler ile Hırka-i şerif için gerekli masrafların karşılanması ile ilgili belgelerdir.

Hırka-i Saadet Suyu Tevzii (Hırka-i Saadet Ma-i Şerif Tevzii) Defterleri

Hırka-i saadet merasimleri sonucu dağıtılan suyun kimlere gönderilmiş olduğu, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Hırka-i şerif tevzii defterlerinde listeler hâlinde kaydedilmiştir. Bu defterlere göre Hırka-i saadet suyu, hanedan üyeleri, saray ağaları, devlet erkânı ve ilmiye sınıfına hediye edilmiştir. Bu çalışmada, Hırka-i şerif tevzii defterlerinden istifade edilerek, XVIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyıl başlarında bu dağıtımın kimlere ve nasıl yapıldığını, bu defterlere konu olan kişiler ve görevleri hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Böylece kutsiyet yüklenen bu suyun, kimlere ne kadar gönderilmiş olduğu, bu törenlerin maliyeti, zamanla nasıl değişime uğradığının tespiti yapılabilmektedir. Ayrıca Hırka-i saadet suyunu getirenlerin, muhataplarınca nasıl ödüllendirilmiş olduğu da ortaya çıkmıştır.

¹¹ Çağatay Uluçay, *Harem*, C. II, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1985), s. 162.

¹² Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, (İstanbul: Nuruosmaniye Matbaası, 1964), s. 73 -74; Sadi Borak, *Harem'in İç Yüzü Leyla Saz'ın Anıları*, (İstanbul: Kırmızı Beyaz Yayınları. 2004), s. 134-135.

¹³ Hırkanın yıkanmasında kullanılan gulsuyu ve buhursuyu, "Hırka-i şerif suyu" olarak isimlendirilmiş, yıkama işlemi bittikten sonra, işlemeli veya sade şişelere konulmuş ve "Hırka-i saadet suyu tevzii defterlerinde" yer alan isimlere hediye edilmesi ile ilgili yorum için; Sevgi Ağca Diker, *Osmanlı Saray Teşkilâtında Has Oda*, s. 1

Osmanlı Arşivi'ndeki Hırka-i şerif suyu tevzii defterleri ve Hırkai saadet suyunun dağıtılması ile ilgili kapsamlı törenler 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı'na kadar devam etmiştir. Bu bilginin kaynağı HAT, 670/32690, 29.12.1244 (2 Temmuz 1829) tarihli belgedir¹⁴. 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı dolayısıyla, bu zamana kadar genellikle ramazanın on beşinde düzenlenen Hırka-i saadet ziyareti ile beraber yapılan ma-i şerif resmî ile ilgili uygulama tamamen terk edilmiştir¹⁵. Hırka-i şerif ziyareti ise daha sade bir şekilde devam etmiştir. Nitekim aşağıda görüleceği üzere Osmanlı Arşivi'nde izini sürdüğümüz Hırka-i saadet ma-i şerif tevzii defterlerinden 1828-1829 Savaşı sonrasına tarihlenen başka bir deftere rastlanılmamıştır¹⁶.

D.TŞF.d., 26064 numaralı Hırka-i şerif defteri “*Geçen senei mübarekede tevzi' olunan Hırka-i şerife defteridir sene 1198 (Miladi 1783-1784)*” kaydıyla başlamaktadır. Bu defter, Hırka-i saadet töreninde hanım sultan ve devlet görevlilerine dağıtılan suyu isim ve şişe miktarı ile belirten tek sayfadan ibarettir. Defterde 76 kayıt olup, 214 şişe Hırka-i saadet suyu dağıtılmış olduğu yazılıdır.¹⁷ Bu deftere göre D.BŞM.d., 659 numaralı defter daha ayrıntılıdır. Şöyle ki, Hırka-i şerif suyu dağıtımında uygulanan protokol kaidesine göre sultanlara beşer şişe, hanım sultanlara dörder şişe, şeyhülislâma beş, nakibüleşraf, Sadr-ı Rum, Sadr-ı Anadolu, yeniçeri ağası ve Sadr-ı âli kethüdalarına dörder şişe, padişahın birinci imamı, defterdar, tevkii, reisül-küttab, hekimbaşı, padişah lalası, Dersaadetü's-şerife ağası, Eski Saray ağası ve Eski Saray başkadınına, padişah silahdarına üçer şişe, padişahın ikinci imamı, şeyhler, çavuşbaşı-ı sani, defterdar emini, ruznamçe-i evvel, başmuhasebeci, kulkethüdası, şehremini, darbhane emini, arpa emini, tersane emini, gümrük emini, Anadolu muhasebecisi, sipahiler ağası, silahdar, bostancıbaşı, birinci mirahur, cihandari, miralem, cebecibaşı, topçubaşı, arabacıbaşı, haseki, kapuağasına, Has Odabaşı'na, hazinedarbaşıya, kilercibaşıya, çukadar, rikabdar, hazine kethüdası, dülbent ağası, cameşuy ağa, Harem-i Hümayun ağalarına, akağalara, Yeni Saray ağasına, Hanei Hassa'ya, Kiler Odası'na, Seferli Odası'na, yazıcıya, baltacılar kethüdasına, Eski Saray Teberdaran Ocağı'na, Zülüflüler Ocağı'na, kozbekçibaşıya ve Kozbekçiler Ocağı'na ikişer şişe Hırka-i şerif suyu gönderilmiş olduğu tek tek yazılmıştır.¹⁸

EV. HMH.d., 8290 numaralı defterinde 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı dolayısıyla seferde görevli sadrazam, yeniçeri ağası, topçubaşı, top arabacıbaşı gibi devlet görevlileri ve askerler cephede bulunduklarından, onların yerlerine vekillerine Hırka-i şerif suyu gönderilmiş olduğu yazılmıştır. Bu defterde saray ağaları dışındakilere, Hırka-i şerif suyu çeşitli saray görevlileri eliyle gönderilmiş olduğu belirtilmiştir.¹⁹

¹⁴ Bu tarih arşivdeki belge özetlerindeki, içerik kaynaklı tahmini tarihtir.

¹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayûn (HAT) 670/32690, H. 29 Zilhicce 1244/2 Temmuz 1829.

¹⁶ Bu düşüncemizi destekleyen bir başka kayıt da 1914 yılında Cihad-ı Ekber'in ilanının ardından, Hırka-i Şerifin ziyaret edilmiş olmasıdır. *Sabah*, 14 Teşrin-i sâni 1914, no. 9037, s. 2. Bu bilgiden beni haberdar ettiği için, Sayın Kemal Gurulkan'a teşekkür ederim.

¹⁷ BOA, Bab-ı Defteri, Teşrifat Kalemi defterleri (D.TŞF.d.), no. 26064, H. 29 Zilhicce 1198/M. 17 Kasım 1784 (tahminî tarih).

¹⁸ BOA, D.TŞF.d., no. 26064, H. 29 Zilhicce 1198/M. 17 Kasım 1784.

¹⁹ BOA, Evkaf Nezareti Haremeyn Muhasebeciliği, defterleri (EV.HMH.d.), no. 8290, H. 29 Ramazan 1228/M. 25 Eylül 1813.

EV.HMH.d., 8290²⁰ numaralı Hırka-i şerif suyu defteri “*Mai-i Hırka-i şerif defteridir fi N (Ramazan) sene 1228 (M. Ağustos/Eylül 1813)*” tarihli ve tek sayfadan ibarettir. Defterde 78 kişiye dağıtılmış olan iki yüz yedi şişe Hırka-i şerif suyu ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlardan beş tanesi hanedan üyelerinden valide sultan²¹, Beyhan Sultan²², Hadice Sultan²³, Esmâ Sultan ve Hibetullah Sultan'a²⁴ ait olup, her birisine beşer şişe dağıtılmıştır. Sadrazam vekiline hanedan mensupları gibi 5 şişe Hırka-i saadet suyu gönderilmiştir. Şeyhülislâm, sekbanbaşı, valide sultan kethüdası, defterdar-ı şık-ı evvel, mirahur-ı evvel, tersane emini, nakibüleşraf, Sadr-ı Rumeli ve Sadr-ı Anadolu gibi devlet görevlileri ve ilmiye mensuplarına ise dörder şişe Hırka-i Şerif suyu gönderilmiştir. Rikâb-ı Hümayun kethüdası, padişahın birinci ve ikinci imamı, hekimbaşı, çerağbaşı, defterdar-ı şikk-ı sani, tevkii, reisülküttab, çavuşbaşı, deftereminine üçer şişe Hırka-i şerif suyu gönderilmiştir. Başmuhasebeci, yeniçeri efendisi vekili, şehremini, darbhanecisi, arpa emini, Anadolu muhasebecisi, kul kethüdası vekili, bostancıbaşı, mirahur-ı sani, kapucular kethüdası, miralem, topçubaşı vekili, toparabacıbaşı vekili, haseki, kasabbaşı, masraf-ı hazret-i şehriyârî ağa, duhan gümrükçüsü, Haremeyn Muhasebecisi, cizye muhasebecisi, on dört adet şeyh, hazain-i şehriyârî ağa, Has Odabaşı, hazine-darbaşı, kilercibaşı, çukadar, rikabdar, kiler kethüdası, seferli kethüdası, çavuşbaşı, akağaların tamamı, Yeni Saray ağası, Hazine-i Hassa, Hazine Odası, Kiler Odası, Seferli Odası ağaları, yazıcı, baltacılar, zülüflüler, kozbekçi, Saray-ı Atik, Teberdaran Ocağı, Zülüflüler Ocağı ve Kozbekçi ocaklarına ikişer şişe Hırka-i Saadet suyu gönderilmiştir.²⁵

Defterde devletlû²⁶ lakabı sadece valide sultan için kullanılmıştır.²⁷ Saadetlû lakabı Osmanlı soyundan gelen hanım sultanlar ile kaymakampaşa, darüssaade ağası ve şeyhülislâm için kullanılmıştır. Defterlerde “Faziletlû” sıfatı da, ilmiye

20 BOA, EV.HMH.d., 8290/1-3, H. 29 Ramazan 1228/M. 25 Eylül 1813.

21 Bu tarihlerde Valide Sultan, Nakşidil Valide Sultan (1766?-28.7.1817) I. Abdülhamid'in sekizinci kadını, II. Mahmud'un (1808 -1839) annesidir. 1785'te Sultan Mahmud'u doğurmuş, padişahın 1789'da ölümü üzerine Eski Saray'a gönderilmiştir. II. Mahmud tahta çıkınca 31 Temmuz 1808'de yaklaşık 20 yıldır oturduğu Eski Saray'dan kortej eşliğinde ve gerdüne denen kapalı saltanat arabasıyla Topkapı Sarayı'na geleneksel son valide alayıyla dönmüştür. Bilgi için bk. Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2015), s. 488-495.

22 Bakınız Burçak Ersöz, *III. Mustafa'nın Kızı Beyhan Sultan ve Hayatı (1766-1824)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020, s. 32-74.

23 Beyhan Sultan (15 12. 1765 – 7.11.1824) ve Hadice Sultan (14.6.1768 -17.7.1822) 3. Mustafa'nın Âdilşah Kadın'dan olan çocuklarıdır. Osmanlı modernleşmesinde mühim yere sahiplerdir. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 472-482.

24 Esmâ Sultan (17.7.1778-4.6.1848) I. Abdülhamid'in Ayşe Sineperver Kadın'dan, Hibetullah (1789-1841) ise I. Abdülhamid'in(1774 – 1789), Fâtıma Şebisefa Kadın'dan doğan kızlarıdır. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 502-508.

25 BOA, EV. HMH.d., no. 8290/s. 1-3, H. 29 Ramazan 1228/M. 25 Eylül 1813.

26 Osmanlı teşrifatında vezirlere, müşirlere, şeyhülislâmlara, Mekke emirlerine, darüssaade ağalarına, hanedana doğrudan doğruya veya hısımlık suretiyle mensup olanlara verilen unvandır. Kullanış şekli sadrazamlara “devletlû fehâmetlû”, saltanat hanedanına akrabalık suretiyle mensup olanlar ile seraskerlere “devletlû atufetlû”, darüssaade ağalarına “devletlû inâyetlû, hanedan üyelerine “devletlû necabetlû”, şeyhülislâmlara “devletlû semâhatlû”, Mekke emirlerine “devletlû siyâdetlû” şeklindedir. Kâmil Kepeci-oğlu, *Tarih Lugati*, (Ankara: 21.Yüzyıl Yay., Basım yılı yok), s. 3.

27 BOA, EV.HMH.d., no. 8290, H. 29 Ramazan 1228/M. 25 Eylül 1813.

sınıftan olup İstanbul ve Haremeyn payelerine yükselmiş ilmiye mensupları için kullanılmıştır.²⁸

D.BŞM.d., 09659 numaralı defter önde gelen devlet adamlarına dağıtılan Hırka-i saadet suyu ile ilgili kayıtları içermektedir. Defter, “Defter-i Tevzi-i Mai-i Hırka-i Şerif sene (12)44/Miladi 1828-1829” kaydıyla başlamaktadır. Defter tek sayfa hâlinde ve on üç satırdan oluşmaktadır. Defterde yetmiş sekiz devlet görevlisine dağıtılan toplam iki yüz kırk yedi Hırka-i saadet suyunun kayıtları bulunmaktadır.²⁹

1828-1829 tarihli deftere göre, Hırka-i saadet suyu dağıtımında ilk sırasında I. Abdülhamid'in (1774 -1789) kızları Esmâ Sultan (17.7.1778 - 4.6.1848) ve Hibetullah Sultan (16.3.1789 -18.9.1841) bulunmaktadır.³⁰

“Saadetlü” sıfatı ile hitap edilen Esmâ Sultan'a, Hırka-i şerif suyundan beş şişe verilmiş ve bölükbaşı teberderanı³¹ aracılığıyla ulaştırılmıştır.

1828-1829 tarihli Hırka-i Şerif Tevzii Defteri'nde beş şişe suyun verildiği ikinci kişi I. Abdülhamid'in bu tarihlerde hayatta olan diğer kızı Hibetullah Sultan'dır.³² Bu sultana kilerci teberdaranı ile Hırka-i saadet suyu ulaştırılmıştır.³³

Diğer defterlerde olduğu gibi Hırka-i şerif suyu sultanlardan sonra, devlet ileri gelenlerine protokol sırasıyla dağıtılmıştır. Kaymakampaşaya kethüda teberdaranı ile beş şişe, kaptanpaşaya baştebdilci³⁴ aracılığıyla beş şişe gönderilmiştir. Darüssade ağasına kandilci ile beş şişe, şeyhülislâma yazıcı eliyle beş şişe, defterdar-ı şıkkı evvel³⁵ efendiye ikinci halife eliyle dört şişe, mirahur-ı evvel ağaya ağa efendinin kaymakamı aracılığıyla dört şişe, Tersane-i Âmire nazırına tebdilci eliyle 4 şişe³⁶, seraskere ve Osman Paşa'ya tebdil ağası eliyle beşer şişe, nakibüleşraf efendiye kozbekçi eskisi eliyle 4 şişe, Sadr-ı Rum'a odabaşı teberdârânı ile 4, Sadr-ı Anadolu'ya kozbekçi üçüncüsü eliyle 4, Sadr-ı Âli'ye hizmetkâr kuşçusu eliyle 4, İstanbul

²⁸ Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, s. 109.

²⁹ BOA, Bab-ı defteri, Başmuhasebe Kalemi defterleri (D.BŞM.d.), no. 9659, H. 1244/M. 1828-1829.

³⁰ BOA, D.BŞM.d., no. 9659, H. 1244/M. 1828-1829.

³¹ Sarayın dışarı işlerine, odun veya saray eşyası taşımak için kullanılan görevlilerine teberdarın veya baltacı denilmiştir. Saray içinde bir kadına rastladıklarında görmemek için başlarının iki yanından zülûf gibi yün ve sırmalı örgüler taktıkları için “zülûflü baltacılar” denilmiştir. II. Murad zamanında ihdas olunmuş olup, sayıları 100 kişiden fazladır. Divan günlerinde haşmetli elbiseler, altın saplı baltalar, korkunç bıyıklarıyla katılırlar, alaylarda padişahla birlikte yürürlerdi. Baltacılar “Teberdârân-ı Hassa” da denilmiştir. Teber bir tür baltaya verilen isimdir. Daha çok baltacılar Kastamonulular arasından alınır, heybetli ve gürbüz olanları seçilirlerdi. Ocakta okuma, yazma, musiki de öğretilmiştir. Aralarından uygun olanlar vaiz ve sadrazam olarak da yetişmiştir. Teşkilatları zaman içinde bazı değişikliklere uğramıştır. Nizam-ı Cedid'in ilk kurulduğu sırada asker birliklerinin önünde ve ellerinde balta ile yürüyen bir *sınıfık* da bulunuyordu. Kepecioğlu, *Tarih Lügati*, s. 30; Abdülkadir Özcan, “Baltacı”, *DİA*, C. V, 1992, s. 4-35.

³² Hibetullah Sultan Alâeddin Paşa (1774? - 1813) ile evlenmiştir. Alâeddin Paşa III. Mustafa'nın (1757-1774) kızı Hadice Sultan ve Dâmâd Seyyid Ahmed Paşa'nın oğludur.

³³ BOA, D.BŞM.d., no. 9659, H. 1244/M. 1828-1829.

³⁴ Kavas veya çavuşların üniformasız ve sivil gezenlerine “tebdil”, bunların rütbece en büyüğüne “baştebdil” veya “tebdil eskisi” denilmektedir. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, s. 215; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, s. 428.

³⁵ Osmanlı Devleti'nde malî işlerin en büyük memuruna verilen unvan olup, Osmanlı Devleti'nin genişlemesiyle sayıları artmıştır. Rumeli tarafına, Rumeli defterdarı veya başdefterdar, şıkk-ı evvel defterdarı denilen bir memur tayin edilmiştir. Kepecioğlu, *Tarih Lügati*, s. 88.

³⁶ BOA, D.BŞM.d., no. 9659, H. 1244/M. 1828-1829.

kadısına üçüncü eski teberdârânı eliyle 4, Tophane-i Âmire nazırına kapuhasekisi eliyle 4, hububat nazırına ağa efendinin kürkçüsü eliyle 4, baruthane nazırına mü-lazım-ı evvel Süleyman Efendi eliyle üç, muhaberehane nazırı efendiye vekiliharc teberdarı eliyle üç, imam-ı evvel-i hazret-i şehriyâriye ağa efendinin imamı eliyle üç, padişahın ikinci imamına ağa efendinin müezzınbaşısı eliyle üç, hekimbaşısıya Hasahur hazinedarı eliyle üç, çerağbaşına³⁷ kozbekçi altıncı eskisi eliyle üç, defterdar-ı şıkk-ı saniye üç, tevkiî efendiye ağa efendisinin kilercisi eliyle üç, reisül-küttaba kozbekçibaşı eliyle üç, çavuşbaşına kozbekçibaşı eliyle üç, defter eminine üçüncü halife eliyle üç, ruznamçe-i evvele tavla kâtibi eliyle iki, başmuhasebeciye hazinedar ağa kürkçüsü eliyle iki, Asakir-i Mansure nazırına hasekibaşı eliyle 3, şehreminine beşinci halife eliyle iki, Darbhane-i Âmire nazırına tebdil hamlecisi eliyle üç, arpa eminine kozbekçi kahvecisi eliyle iki, gümrük eminine serhalife eliyle iki, matbah eminine zülüflüler kethüdası eliyle iki, Anadolu muhasebecisine hünkâr ulufecisi eliyle iki, bostancıbaşına hazinedar ağa eliyle iki, mirahur-ı sani ağaya kozbekçi halifesi aracılığıyla iki, kapucular kethüdasına kapuhasekisi ağası ile iki, miralem ağaya hırka bekçisi eliyle iki, cebehanecibaşına hazinedarağa kahvecibaşı eliyle iki, topçubaşına mü-lazım-ı sani eliyle iki, toparabacıbaşı ağaya hünkâr kahvecibaşı ikincisi kozbekçi eliyle iki, haseki ağaya kozbekçi halifesi eliyle iki, kasabbaşı ağaya iki, duhan gümrüğü eminine ağa efendilerin kahvecibaşısı eliyle iki, Haremeyn muhasebecisine ağa efendinin esvabçısı eliyle iki, cizye muhasebecisine dördüncü halife eliyle iki, on dokuz meşayih efendilere ağalar müezzini eliyle otuz sekiz şişe ki kişi başına ikişer şişe hediye edilmiştir.³⁸ Hiçbir yetkili ve görevlinin atlanmadığı defterde, Hırka-i şerif suyunun dağıtılmış olduğu görevli sayısı oldukça uzundur. Padişahın hazinedarına ağa teberdarı eliyle iki şişe, padişah silahdarına iki şişe, kapuağasına hünkâr kozbekçisi eliyle iki, kilercibaşına iki, çukadara iki, rikabdara iki, kilerci kethüdasına, seferli kethüdasına, cameşuy ağası, akağalara, harem ağalarına, Yeni Saray ağasına, hane-i hâce ağaya, hazine odasına, seferli odasına, yazıcıya, baltacılar kethüdasına, zülüflüler kethüdasına, kozbekçibaşına, Hassa Teberdaran Ocağı'na ve Kozbekçi Ocağı'ndan her birine ikişer şişe gönderilmiştir.³⁹ Bu deftere göre, dağıtılmış olan toplam Hırka-i Şerif suyu miktarı iki yüz kırk yedi şişedir.⁴⁰

Hırka-i Saadet Merasiminin Maliyeti

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Hırka-i saadet merasimleri devam ediyordu. Zaman zaman Osmanlı Devleti'nin büyük ve maliyetli savaşları bu merasimlerin eski görkemlerinden daha sade şekilde yapılmasına sebep olmuştur.

³⁷ Çerağ bir çeşit yağ kandiline verilen isimdir. Toprakten veya madenden yapıldı. İçine yağ konulup yan tarafına fitil konulup yakılırdı. Sarayın muhtelif yerlerinde bulunan mumları ve kandilleri hazırlayıp zamanı gelince yakmaya memur kimselere çerağıyanı hassa veya şem'acı denilmektedir. Kepecioğlu, *Tarih Lûgati*, s. 78.

³⁸ BOA, D.BŞM.d., no. 9659, H. 1244/M. 1828-1829.

³⁹ BOA, D.BŞM.d., no. 9659, H. 1244/M. 1828-1829.

⁴⁰ BOA, D.BŞM.d., no. 9659, H. 1244/M. 1828-1829.

Hırka-i saadet töreni masrafları için 1817 yılında 6.883 kuruş⁴¹, 1820 senesinde 6.600,5 kuruş⁴² ve 1830'da 3.428,5⁴³ kuruş Haremeyn hazinesinden ödenmiştir. 1820 yılına göre 1830'da tören maliyetinin neredeyse yarı yarıya azalma sebebi, padişahın gaza niyetinde bulunması gerekçesiyle sadeleşmeye gidilmiş olmasıdır.

Taksim Atatürk Kitaplığı'nda bulunan 13 Mart 1862 tarihli bir belgede Hırka-i saadet merasimi için gerekli olan paranın 60.000 kuruşun gelmiş olduğu, Hırka-si saadet hademelerine yapılan ihsanların yerlerine ulaştığı ve defterlerin devletli hanım efendiye verildiği valide sultan imzalı bir tezkirede belirtilmiştir.⁴⁴

Hırka-i Saadet Suyu Getirenlere Verilen Hilatları⁴⁵ Havi Defterler

Hırka-i saadet merasimi sonucunda protokole uygun olarak gönderilmiş olan Hırka-i saadet sularının tekrar padişaha hediye edilmesi geleneği de bulunuyordu. Bu şekilde Hırka-i saadet suyu getirenler ise hilat hediye edilerek ödüllendirilmişlerdir. Bu tür kayıtlar da ayrıca defter tutularak, takibi yapılmıştır.

C.SM, 19/991 numaralı tek sayfa ve yıpranmış olan belgede “*Ramazan-ı şerifde âb-ı hırka-ı şerif ile gelenlere ber vech-i mu’tad verilen*” yazılı olup, beş kişiye verilen hilatlar sıralanmıştır. Belgenin üzerinde tarih bulunmamakla birlikte, tahminî 29 Zilhicce 1255 (4 Mart 1840) tarihiyle kaydedilmiştir.

Bu belgeye göre: ramazan ayında Hırka-i saadet suyu getirenlere sultan tarafından, on çuka yüz yirmi kuruş, on kumaş seksen kuruş toplam iki yüz kuruş değerinde hilat verilmiştir. Hazinedar tarafından gelenlere dört çuka seksen kuruş; Saraydan padişah imamı ve valide sultan tarafından gelenlere verilen ise on çuka, on kumaş toplam iki yüz on kuruştur. Darüssaade ağası tarafından gelenlere dört çuka altmış kuruş, on kumaş doksan kuruş toplam yüz elli kuruş; Sadr-ı âli tarafından gelenlere dört çuka üç yüz yirmi kuruş, on kumaş seksen kuruş toplam yüz elli kuruş verilmiştir.⁴⁶

Hırka-i Saadet Merasimi Öncesi Son Baklava Merasimi

Divan Meydanı'nın sağ tarafında Matbah-ı Âmire'de Ramazan ayında askere baklava vermek âdet hâline gelmiştir. Baklava Alayı, Topkapı Sarayı'nda ramazan hayatının en güzel örneklerinden biri olup, padişahın askerlerine ramazan ikramıdır. Baklavalarda Matbah-ı Âmire'de yeniçeri, sipahi, topçu ve cebeci gibi kapıkulu askerlerinin her on neferine birer tepsi olarak hazırlanmıştır. Hazırlanan baklava tepsileri futa denilen örtülere sarılmış olarak Matbah-ı Âmire'nin önüne dizilmesi

⁴¹ BOA, HAT, 1539/13, H. Ramazan 1232/M. Temmuz - Ağustos 1817).

⁴² BOA, HAT, 1550/16, H. Ramazan 1235/M. Haziran - Temmuz 1820)

⁴³ BOA, HAT, 1583/2, H. Ramazan 1245/M. Şubat - Mart 1830)

⁴⁴ İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İ.B.B.) Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, PVS_Evr_01821 (13 N.1278).

⁴⁵ Hil'at bir cins üst giysisi olup, padişahlar tarafından sadrazamlar, vezirler ve diğer devlet erkânına verildiği gibi onlar tarafından kendilerinden küçük olanlara da giydirilmiştir. Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, s. 151.

⁴⁶ BOA, C.SM, 19/991.

de başlı başına görsel bir şölen sayılmıştır. Bu sinilerin ilkinin silahdar ağa ve mahiyeti, bir numaralı yeniçeri olan padişah adına teslim almıştır. Diğer ortarlardan gelen her iki askere bir sini verilmiş, her bölüğün amirleri önde, sini taşıyan nefer arkada Divanyolu'ndan kışlalarına düzen içinde geri gitmişlerdir⁴⁷. Bu şekilde düzen içinde ve görkemi bir şekilde gerçekleşen Baklava Alayı, İstanbul halkı için önemli bir görsel seyir olmuştur. Her bölüğün usta, saka, mütevellî, odabaşı gibi amirleri önde, baklava sinileri ile yürüyenler arkada açılan kapıdan dışarı çıkar, baklava alayı gulgule ve nümayiş ile Divanyolu'nda kendilerini seyretmek için sıralanmış halkın arasından alkış ile kışlalarına yürürlerdi. Kadim bir merasim olarak belgelerde zikredilen Baklava Alayı bitince, sini ve futalar ertesi gün Matbah-ı Âmire'ye iade edilirdi. Son devirde bozulmanın bir emaresi olarak bu baklava merasimi kuru gürültü hâline gelmiş, baklava sini ve örtüleri ise iade edilmemeye başlamıştır. Osmanlı kronikleri bu değişime şahitlik etmiştir⁴⁸.

25 Ağustos 1824 tarihli belgede, 15 Ramazan 1240 Salı günü Hırka-i saadet merasimi ve Baklava Merasimi ile ilgili bilgi verilmiştir. Şeyhülislâm efendi, reisül-küttâb, sadrazam, Hüdavendigâr mutasarrıfı, Boğaz mutasarrıfı ve Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa, İstanbul rütbesine haiz âlimler, Mirimirandan Mehmed Paşa, şikk-ı evvel defterdarı ile şeyhler ve ocak ağalarının tezkireler yazılarak davet edilmesi emredilmiştir.⁴⁹ Bu Baklava Merasimi aşağıda anlatılmış olduğu üzere, yeniçerilerin katılmış oldukları son merasim olmuştur.

Tarih-i Cevdet'te Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile ilgili bilgiler, Hırka-i saadet merasimi ile ilişkili olarak, Vakanüvis Esat Efendi ve Musahip Said Efendi'ye de atıflar yapılarak nakledilmiştir. Kaynaklarda ortadan kaldırılması *Vak'a-i Hayriyye* olarak ifade edilen bozulmuş olan bu teşkilatın, Hırka-i saadet merasimi ile ilişkilendirilmiş olması önemlidir. Böylece bu merasim bozulmuş olan teşkilatın kaldırılması sırasında, manevi bir destek vazifesi de görmüştür.

Cevdet Tarihi'nden nakledildiğine göre özetle olaylar şöyle cereyan etmiştir:

“... Aynı güne 15 Ramazan 1240 (3 Mayıs 1825) tarihinde devlet ileri gelenleri ile padişahın duacıları geleneğe göre Hırka-i Şerif ziyaretine gitmişlerdir. O sırada Yeniçeriler de geleneğe göre Matbah-ı Âmireden hazırlanan baklavayı merasimle almışlardır. Kenarlarına dolama üstüne çapraz olarak puşi sarınıp baklavayı yağma etmişlerdir. Bu merasimi 8 yaşlarında torunu ile seyretmeye gelen zayıf ihtiyara oruç yemekle övünen yeniçerilerden birkaçı, “savul herif yol üzerinden, bize güçlük çıkarıyorsun” diye yakasından çekip dövmüş, sövmüş, yere yuvarlamışlardır. Çaresiz kalan ihtiyarda: 'Benim suçum nedir, torunum beni baklava merasimini seyre götür diye ısrar ettiği için getirdim. Değilse böyle mübarek günde camii bırakıp da Allah'ın gazabına uğrayasın bu güruhu görmeyi kim isterdi. İlahi büyük dergâhından dilerim bu yeniçeri takımının topunu birden yeryüzünden kaldırı, gelecek Ramazan'a yetiştirme' diye Allah'a sığınarak beddua etmiş olduğunu musahip Said Efendi duymuş ve anlatmış Vakanüvis Esad Efendi de bu olayı eserinde nakletmiş ve Allah'ın işine bakın zor durumda kalan o yaşlı

⁴⁷ BOA, HAT, 1564/66, H. 29 Zilhicce 1239/M. 25 Ağustos 1824.

⁴⁸ İlber Ortaylı, *Mekânlar ve Olayları ile Topkapı Sarayı*, (İstanbul: Kaynak Yayınları., 2010), s. 47.

⁴⁹ BOA, HAT, 1566/6, H. 29 Zilhicce 1239/M. 25 Ağustos 1824.

adamın kalbi ne kadar temiz ki bedduası yerini buldu. Hamdolsun gelecek yılki Ramazana değil, iki ayı bulmadan Yeniçeri Ocağı yerin dibine battı ve yerleri toprakla bir edildi. Osmanlı Devleti de büyük bir üzüntüden kurtuldu⁵⁰.

Sonuç

Ramazan ayının on beşinci günü gerçekleştirilen Hırka-i saadet merasimlerinde, Hırka-i saadet özel kokularla sembolik olarak temizlenirdi. Bu törenin bir parçası da, İslâm dinine ve Hz. Muhammed'e, Osmanlı hanedanının saygısının bir ifadesi olarak *Kur'ân* okunmuştur. Merasim, devlet ve saray önde gelenleri ve halkın da katılımıyla, ramazan ayının kutsiyetine yakışır bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Hırka-i saadetin yakasında bulunan düğme bir kâse içine konulmuş bir parça ıslatılmıştır. Amber sürülüp, kurutulan hırka muhafazasına kaldırılmıştır. Kâsedeki suya nisan yağmurlarından toplanan su da eklenmiştir. Böylece "Hırka-i Saadet Suyu" olarak merasime katılanlara, rütbelerine uygun bir şekilde, saray görevlileri tarafından özel şişeler içinde gönderilmiştir.

Bu suyun dağıtımı ile ilgili XVIII. yüzyıl sonu ve XIX. yüzyıl başlarına isabet eden defterlere göre; hanım sultanlara yaşları esas alınarak, devlet ricaline ve saray ağalarına ise devlet protokolündeki yerlerine uygun olarak, Hırka-i saadet suyu dağıtımı yapılmıştır.

XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başına tarihlenen *Hırka-i Saadet Suyu Dağıtım Defterleri*'ne göre, Hırka-i saadet suyu gönderilmiş olan hanedan mensupları ismen belirtilmiştir. Buna karşılık bu defterlerde; devlet erkânı, ilmiye mensupları ve diğer görevlilere, vazifeleri esas alınarak yer verilmiştir.

Hırka-i Saadet Dairesi ile ilgili yapılan törenlerin dinî ve sosyal yönü olduğu kadar Osmanlı padişahının dolayısıyla Osmanlı sarayının insani yönünü yansıtmış olması ile de mühimdir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yapmış olduğu yıkıcı harpler, Yeniçeri Ocağı'nın asayişsizliği gibi olumsuz gelişmeler, Hırka-i saadet törenlerinin sadeleşmesine sebep olmuştur. Nitekim Osmanlı Arşivi'nde, Hırka-i Saadet Merasimi'nin bir parçası olan Hırka-i Saadet Suyu'nun şişelere doldurulup, hanedan üye ve devlet adamlarına gönderildiğine dair defterler II. Mahmud ile birlikte son bulmaktadır.

Netice olarak, Hırka-i Saadet Dairesi merasimlerinin bir parçası olan Hırka-i Saadet Suyu dağıtılması uygulaması, II. Mahmud devrinde tamamen kaldırılmıştır. Hırka-i Saadet Suyu ile ilgili merasimleri, Türklerde su kültü, suyun insan hayatındaki yer ve değerine bağlı tarihî miras ve dinî motifler ile birlikte değerlendirilmelidir. Hırka-i saadet töreni ise, şekil değiştirmiş ve daha sade bir hâl alarak, diğer Osmanlı sultanları devrinde de devam etmiştir.

Hırka-i saadet törenleri ile ilgili Osmanlı Arşivi'nde bulunan defterler, merasimin şekli ve merasime katılanları protokol sırasına uygun olarak öğrenmemizi sağlamaktadır. Defterlerin ait olduğu tarihlerdeki, devlet görevlileri, saray erkânı

⁵⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. XII, (Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1301), s. 168.

da teker teker sayılmış olması, onlar hakkında da bilgi sahibi olmamıza vesile olmuştur. Bu defterlere tüm ayrıntıları ile konu olan Hırka-i Saadet Suyu ile ilgili merasim, Osmanlı törenleri arasında, Türk-İslam sentezinin güzel bir örneği olmuştur. Bu defterler, XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yürürlükte olan merasim ve âdetlerin zamana bağlı olarak geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümü, takibe olanak sağlamaktadır. Hırka-i Saadet Merasimi ile ilgili bütün defterlerin değerlendirilmesi ile merasim hakkındaki ayrıntılar da gün ışığına çıkacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

The Hırka-i Saadet (The Mantle of Felicity - The Mantle/Cardigan of Prophet Mohammed) Room in Topkapı Palace was cleaned by the Enderunites every year on the 12th of Ramadan, and the Hırka-i Saadet and other relics were carried to the Revan Mansion. The dust of the Hırka-i Saadet Room was removed and the walls were wiped with sponges dipped in rose water. On the 15th day of Ramadan, the Mantle was visited in the Hırka-i Saadet Room with a religious ceremony. On the 15th of Ramadan, 2 hours before the morning prayer, the sultan would enter the Hırka-i Saadet Room together with the privy servants. He would take the large gilded chest of Hırka-i Saadet, made of silver, from the silver table, open it with the golden key under the protection of the sultan, untie the 7 precious embroidered velvet bundles, and open the golden drawer with the two-winged key made of gold. At the same time, while the imam of the Privy Chamber, who was the first and second imam, and the believers with beautiful voices recited the Holy Qur'an continuously, all the has rooms were visited and delivered first by the caliph and then by the people he pointed out. At the end of the ceremony, it was again placed in the chest of honour by the sultan. The Ottoman Archives of the Directorate of State Archives of the Presidency of the Republic of Turkey contains unpublished notebooks and documents from the eighteenth and nineteenth centuries regarding the ceremony of the Hırka-i Saadet, the participants in this ceremony, the distribution of the water of the Hırka-i Saadet, which is considered to be sacred.

There are a series of registers that emerged as a result of the ceremony of cleaning the Hırka-i Saadet with water, which was a part of the Hırka-i Saadet Ceremony in Topkapı Palace. These registers show which sultan and which dignitary the water from the Prophet's robe, which was the result of the ceremony, was bottled and sent to. These registers were generally recorded as "Hırka-i Şerif Tevzii (distribution) Defterleri" in the Ottoman Archives. Hırka-i Şerif and Hırka-i Saadet are actually the names of two different cardigans belonging to our prophet. Apart from this detail, the register types and contents related to this subject are also very interesting.

The registers and documents in the Ottoman Archives directly related to Hırka-i Saadet Water are as follows:

"Hırka-i Şerif Water Distribution Registers", registers containing the Pricing Given to Those Who Bring Hırka-i Şerif Water, and documents related to covering the necessary expenses for Hırka-i Şerif.

In addition, as a result of the Hırka-i Saadet Ceremony, the waters of Hırka-i Saadet, which were sent in accordance with the protocol, were given as a gift to the sultan

again. In this way, those who brought Hırka-i Saadet water were rewarded with khilat (robe of honour), and a group of books containing the names of these people emerged.

According to the Hırka-i Saadet Water Distribution Registers dated to the end of the 18th century and the beginning of the 19th century, the members of the dynasty to whom “Hırka-i Saadet” water was sent are listed by name. On the other hand, state officials, scholars and other officials are listed with reference to their duties.

In our article, in the light of archival records, Ottoman chronicles and research works that have not been published so far, both the Ottoman protocol and etiquette reflected in the Hırka-i Saadet ceremony, and the performance and meaning of the ceremonies will be compared and evaluated.

The ceremonies held for the Hırka-i Saadet Department are important because they reflect the religious and social aspects as well as the humanitarian aspect of the Ottoman Sultan and therefore of the Ottoman Palace. Especially in connection with the destructive wars of the Ottoman Empire with Russia and the lack of order in the Janissary Corps, the Hırka-i Saadet ceremonies were not completely abandoned, but were greatly simplified, as far as we can follow from the books on this subject. In the Hırka-i Saadet ceremonies during the reign of Mahmud II, the method of distributing Hırka-i Saadet Water was abandoned and became simpler.

The registers in the Ottoman Archives regarding the Hırka-i Saadet Water's enable us to learn about the form of the ceremony and the participants in the ceremony in accordance with the protocol order. Thanks to the studies to be carried out on these registers, details about the ceremonies and customs of the Ottoman Empire in the 19th century will be revealed.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)
Belge ve defter künyeleri metin dipnotlarında verilmiştir.

Bab-1 Defteri Başmuhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d.) Hatt-ı Hümayûn (HAT)

Bab-1 Defteri Teşrifat Kalemi (D.TŞF.d.)

Cevdet Saray (C.SM)

Evkaf Nezareti Haremeyn Muhasebeciliği (EV.HMH.d.)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, defter (TSMA.d.)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, evrak (TSMA.e.)

(İ.B.B) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar PVS_Evr_
(Pertevniyal Evrak)

Osmanlı Kronikleri

Ahmed Lûtfî Efendi: *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Ahmet Rasim: *Osmanlı Tarihi*, I, İstanbul: Üçdal Yayınları, 1966.

İzzî Süleyman Efendi: *İzzî Tarihi*, Haz. Ziya Yılmaz, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2019.

Şem'dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi: *Mür'it-Tevârih*, Haz. M. Münir Aktepe, İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981.

Ahmed Cevdet Paşa: *Tarih-i Cevdet*, IV, V, VII, XII, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1301.

Mehmed Hâkim Efendi: *Hâkim Efendi Tarihi*, I-II, Haz. Tahir Güngör, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2019.

Sözlükler

Kepecioğlu, Kâmil: *Tarih Lûgati* Ankara: 21.Yüzyıl Yayınları, Basım yılı yok.

Pakalın, Mehmet Zeki: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Millî Eğitim Yayınları, 1983.

Sertoğlu, Midhat: *Osmanlı Tarih Lûgati*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1986.

Hatıratlar ve Gazeteler

Ünüvar, Safiye: *Saray Hatıralarım*, İstanbul: Nuruosmaniye Matbaası, 1964.

Borak, Sadi: *Harem'in İç Yüzü Leyla Saz'ın Anıları*, İstanbul: Kırmızı Beyaz Yayınları, 2004.

Sabah, 14 Teşrin-i sâni 1914, no. 9037, s. 2.

Araştırma ve İncelemeler

Alikılıç, Dündar: *İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları, 2004.

Atasoy, Nuran: “Hırka-i Saadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. XXVII, 1998, s. 374-377.

Aydın, Hilmi: *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul: Numune Basımevi, Basım Yılı Yok.

Beyoğlu, Süleyman: “Osmanlılar ve Mukaddes Emanetler”, *Yeni Türkiye*, 34, (701 Özel Sayı 2000), s. 74-82.

Canatar, Mehmet: “Kethüda”, *DİA*, C. XXV, 2002, s. 332-334.

Diker, Sevgi Ağca: *Osmanlı Saray Teşkilâtında Has Oda*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2021.

Emecen, Feridun: *Zamanın İskenderi, Şarkın Fatihisi Yavuz Sultan Selim*, I, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2011.

Emecen, Feridun: *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300 -1600)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019.

Emecen, Feridun: “Ebu Nüme”, *DİA*, C. X, 1994, s. 204-205.

Ersöz, Burçak, III. *Mustafa'nın Kızı Beyhan Sultan ve Hayatı (1766-1824)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020

Ertuğ, Zeynep Tarım: “Osmanlı Devlet Teşrifatında Hırka-i Şerif Ziyareti”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 16, 1998.

Küçükbaşçı, Mustafa S.: “Dünden Bugüne Mukaddes Emanetler”, *500. Yılında Mukaddes Emanetler Yaşayan Mirasımız*, İstanbul: Kültür Sanat Basımevi, 2019.

Küçükbaşçı, Mustafa Sabri: “Mekke”, *DİA*, C. XXVIII, 2003, s. 563-572

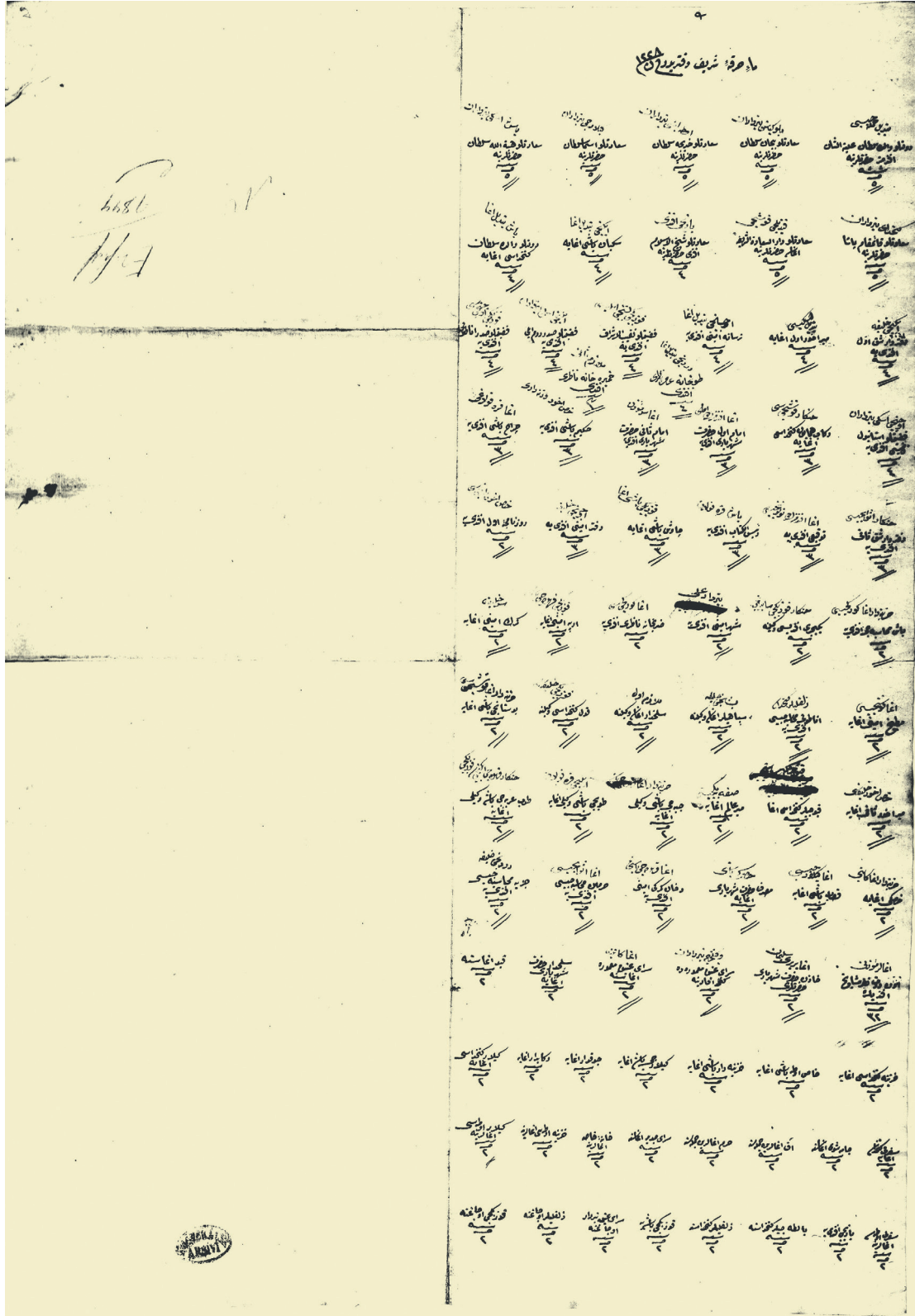
Oral, M. Zeki: “Nisan Tası”, *Z Dergi*, 2, İstanbul, s. 70-71.

Ortaylı, İlber: *Mekânlar ve Olayları ile Topkapı Sarayı*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010.

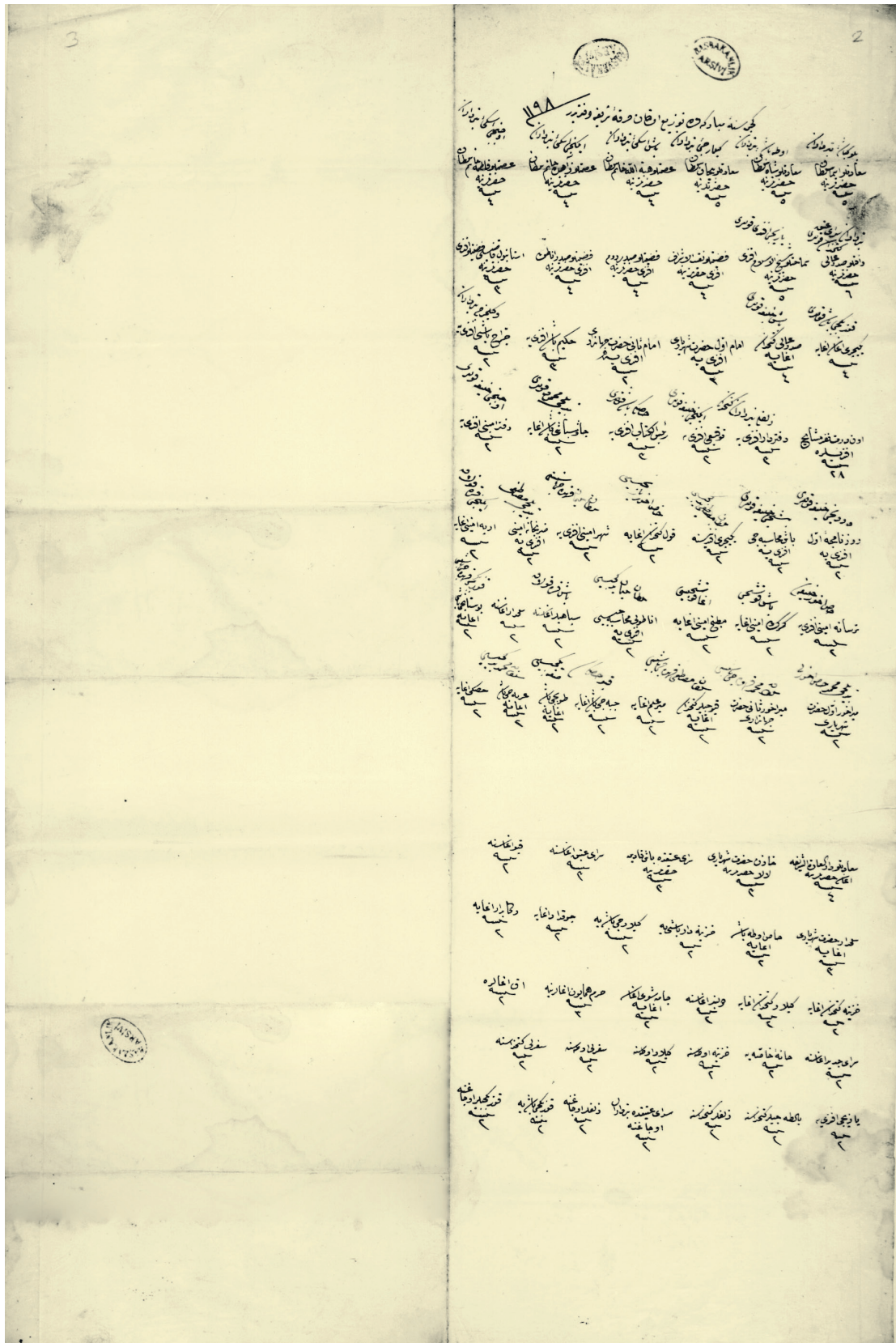
Önal, Ahmet: “Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri”, *Antikçağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul*

- Tarihi*, ed. Coşkun Yılmaz, III/2, İstanbul: İSAM Yayınları, 2015, s. 404-449
- Önal, Ahmet: “Osmanlı Saray Merâsimlerinde Mukaddes Emanetler ve Hırka-i Saâdet Dairesi”, *500. Yılında Mukaddes Emanetler Yaşayan Mirasımız*, İstanbul: Kültür Sanat Basımevi, 2017, s. 118 – 127.
- Öz, Tahsin: *Hırka-i Saadet Dairesi ve Emânet-i Mukaddese*, İstanbul: Akgün Matbaası, 1953.
- Özcan, Abdülkadir: “Baltacı”, *DİA*, C. V, 1992, s. 34-35.
- Peirce, Leslie P.: *Harem-i Hümayun*, çev. A. Berktay, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları 1996.
- Sakaoğlu, Necdet: *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2015.
- Uluçay, Çağatay: *Harem, II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1985.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

EKLER



Ek 1: BOA, EV.HMH.d., no. 8290, H. 29 Ramazan 1228 /25 Eylül 1813 Tarihli
Ma-i Hırka-i Şerif Defteri'nden bir sayfa



Ek 2: BOA, TŞF.d., no. 26064, 29 Zilhicce 1198/ 17 Kasım 1784 Tarihli
Hırka-i Şerif Suyu Tevziat Defteri'nden bir sayfa